

URLA ÖZBEK KÖYÜ SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDE EMİR ÇAKA BEY VE FETİHLERİ*

Mehmet IŞIK**

Öz: İzmir'in ilk fatihi Emir Çaka Bey'i kurucusu olarak kabul eden Özbek, Anadolu'nun en eski Türk köylerinden biridir. Dolayısıyla, Özbek köyü halkının belleğinde Çaka Bey'in yeri vardır. Buna ilişkin anlatıların derlenmesi ve aktarılması, Türklerin Batı Anadolu'ya yerleşme sürecinin anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bir sözlü tarih çalışması olarak tasarlanan bu makalede, Özbek köyü ileri gelenleriyle yapılan görüşmeler ele alınmış ve Emir Çaka Bey'e ilişkin verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre Özbek köyülülerinin anlatılarında Emir Çaka Bey şu şekilde yer bulmuştur: Çaka aşiretiyle birlikte Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'ya gelmiş; çok hırslı ve zeki bir komutan, rüyasında gördüğü Danişment Gazi'nin kendisini yönlendirmesiyle denizlere doğru seferlere başlamış; Bizanslılarla yaptığı bir savaşta yaralanarak esir düşmüş; bir süre Bizans sarayında kaldıktan sonra esaretten kurtularak yeniden boyunun başına dönmüş; Özbek köyü yakınlarına gelerek halen *Gemi Yatağı* adıyla bilinen bölgede gemi yapımı işine başlamış; kurduğu donanmayla Bizanslıları yenerek birçok yeri fethetmiş; aynı köyden evlendiği bir kadından Özbek ya da Özbek adında bir erkek çocuğuna sahip olmuştur. Halk muhayyilesinde yer bulan bu anlatılar, İzmir tarihine ilişkin yapılacak araştırmalarda yerel rivayetlerin de göz önüne alınması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Çaka Bey, Bizans, sözlü tarih, Türk Donanması, Urla, Özbek köyü.

Çaka Bey and His Conquests as Reflected in the Oral Culture of Urla's Özbek Village

Abstract: Özbek village, which acknowledges Emir Çaka Bey, the first conqueror of İzmir, as its founder, is one of the oldest Turkish villages in Anatolia. As, Çaka Bey therefore, is ingrained in the collective memory of the people of the Özbek village collecting and analyzing it could contribute to the understanding of the process of Turkish settlement in Western Anatolia. This study based on the methodology of oral history analyses data from interviews with elderly members of the community with regard to Çaka Bey. Orality traces the migration of the

---

* Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 31.01.2023 - 24.08.2023

Bu çalışma, 25 Mart 2017 tarihinde Türk Tarih Kurumu tarafından İzmir'de düzenlenen 1081 İzmir'in Türkler Tarafından Fethi ve Çaka Bey Sempozyumu'nda sunulan "Özbek Köyü Halk Anlatılarında Emir Çakabey ve Fetihleri" başlıklı sözlü bildiriden üretilmiştir.

** Prof.Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Mardin, Türkiye. E-posta: mehmet.isik@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1682-2610.

ambitious and clever commander, Çaka Bey with his tribe from Central Asia; his dream of Danişment Gazi who directed him to start his attacks in the sea; his capture by the Byzantines in one of his skirmishes; and his return to action after spending sometime as hostage in the Byzantine palace; the construction of ships in an area near the village which is still called Gemi Yatağı (the Shipwreck); his defeating the byzantine fleet and the conquest of many places; and the birth of his son named Özbek or Özbek, from his marriage to a local woman. The memories entrenched in local imagination of the people of the Özbek village about Çaka Bey could be important in the research on the history of Smyrna.

Keywords: Caka Bey, Byzantium, oral history, Turkish fleet, Urla, Özbek village.

Giriş

Türkler, denizci bir kavim olarak bilinmemekle birlikte denize ve deniz kültürüne yabancı değillerdir. *Kutadgu Bilig* ve *Divanü Lügâti't-Türk* gibi önemli kaynaklarda gemi (kemi), deniz (tengiz), tekne, uçan (iki yelkenli tekne) gibi denizcilikle ilgili bazı sözlere ve kavramlara yer verilmesi, Oğuz ve Atilla gibi önemli Türk hükümdarlarının çocuklarına Deniz/Tengiz ismini koyması, Türk mitolojisinde denizlere sık sık yer verilmesi gibi olaylar, Türklerin deniz kültürüne tümüyle yabancı olmadıklarını göstermektedir (Bostan ve Özbaran, 2009, s. 11). Oğuz Kağan Destanı'nda ise ışığın içinden gelen güzel eşi, Oğuz Kağan'a Gök, Dağ ve Deniz isimli üç çocuk doğurmuştur. Ayrıca Oğuz Kağan, ordusuna ve milletine büyük denizleri ve ırmakları hedef göstermiş; Oğuz orduları, bu hedef doğrultusunda İtil Suyu'nu (Volga Nehri) geçerek büyük Batı denizleri yönünde hızla ilerlemiştir (Banarlı, 1971, s. 36).

Selçuklulara kadar Türklerin denizlerle dolayısıyla da denizcilikle ilişkisi oldukça sınırlıdır. Horasan ve Maverâünnehir bölgelerindeki akarsular üzerinde ticaret yapmak ve yolcu taşımak amaçlı gemiler kullanılması ile balıkçılık dışında kayda değer bir faaliyete rastlanmaz (Tezel, 1973, s. 3). Bu dönemin en önemli olayı, Gazneliler döneminde İndus Nehri üzerinde yaşanan savaştır. Gazneli Sultanı Mahmud (999-1030), Mart 1027'de gerçekleştirdiği son Hindistan seferinde, yol kesip hırsızlık yaparak asayişi bozan Çatları cezalandırmak amacıyla Multan'a doğru ilerlemiştir. Çatlar, oldukça savaşçı olmalarının yanında denizcilikte usta bir halktır. Sultan Mahmud, İndus Nehri'nin iki yakasına da hakim durumdaki Çatlar ile savaşabilmek için Multan'da 1400 gemiden oluşan bir donanma yaptırmıştır. Yaptırdığı gemilerin her birinin önüne ve yanlarına düşman teknelerini parçalamak için sivri demir çubuklar ve her gemiye mürettebattan başka yirmi okçu (tirendaz) ve neftçi yerleştiren Sultan Mahmud'un donanması, İndus Nehri üzerinde gerçekleşen savaşta Çatların dört bin gemiden oluştuğu rivayet edilen donanmalarını yenilgiye uğratmıştır (Merçil, 2007, s. 28). Bu zafer, nehir üzerinde yaşanan bir savaş sonucunda elde edilmesi sebebiyle ilk deniz zaferi olarak kabul edilmese de bir Türk donanması tarafından kazanılan ilk zafer olması sebebiyle Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Türklerin denizlerle buluşması ve ilk kez denizcilik faaliyetlerinde bulunma imkânına kavuşması, Büyük Selçuklu Devleti döneminde gerçekleşmiştir. Bu anlamda ilk adım, Çağrı Bey'in oğlu Melik Kavurd tarafından atılmıştır. Melik Kavurd, Hürmüz emirine yaptırdığı gemilerle muhtemelen 1053 yılında Selçuklu tarihinin ilk denizaşırı seferini gerçekleştirmiş ve Umman sahillerine ulaşarak bu ülkeyi egemenliği altına almıştır. Kirman Selçukluları, 1150 yılına kadar yaklaşık bir asır boyunca Umman'da kalmayı başarmıştır. Bu durumu göz önüne alan Erdoğan Merçil (2009), Umman'la ilişkilerini ve Basra Körfezi'ndeki etkinliklerini sürdürebilmek için gemiler inşa ettiren Kirman Selçuklularının küçük de olsa bir donanmaya sahip olduklarını düşünebileceğimizi (s. 21 ve s. 391) belirtir. Halik İnalçık (2013, s. 52) da benzer görüştedir.

Melikşah döneminde sınırları Kaşgar'dan Boğaziçi'ne ve Ege Adaları'na; Aral Gölü'nden ve Kafkaslardan Yemen ve Aden'e uzanan Selçuklular (Kafesoğlu, 1973, s. 191); Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Kızıldeniz'e komşu hale gelmişler böylece ciddi anlamda ilk denizcilik faaliyetlerine başlamışlardır. Sultan Melikşah, 1086 yılında Suriye üzerine sefere çıkmış ve 1087 yılı başlarında önce Antakya'yı sonra da Samandağı'nı teslim alarak Akdeniz kıyılarına ulaşmıştır. Melikşah, burada Akdeniz'i gururla temaşa etmiş; iki rekât namaz kılmış ve devletin hudutlarını babasından daha ilerilere götürdüğü için Allah'a şükretmiştir. Sonra at üstünde Akdeniz'in mavi sularına doğru ilerleyerek kılıcını üç kez suya daldırmış ve "İşte Tanrı, Doğu Denizi'nden Batı Denizi'ne kadar olan yerlerin hâkimiyetini bana verdi" sözleriyle sevincini dile getirmiştir. Yine adamlarına denizden bir miktar kum almalarını emrederek bu kumu, babası Sultan Alp Arslan'ın Merv'de bulunan mezarına götürüp üzerine serpmiş ve muhtemelen denize ulaşmakla bütün dünyayı fethettiğini düşünerek "Ey babam sana müjdeler olsun! Henüz bir çocuk olarak bırakmış olduğun oğlun, dünyayı baştanbaşa fethetti. Küçük yaşta bıraktığın oğlun, devletinin hudutlarını karaların nihayetine kadar götürdü" sözleriyle duygularını açığa vurmuştur (Turan, 1969, s. 160; Merçil, 2009, s. 22 ve Kafesoğlu, 1973, s. 86).

Türklerin tam anlamıyla denizcilik faaliyetlerine başlaması, Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte gerçekleşmiştir (Gencer, 1997, s. 21). Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olan Anadolu'da denizlerde faaliyet göstermeden barınmak güçtür. Burada kurulacak herhangi bir devletin hem yaşayabilmek hem de halkını güven içinde yaşatabilmek için deniz politikasına önem vermesi gerekmektedir (Gül ve Balcıoğlu, 1990, s. 7). Selçuklular da bu stratejik gerçekliği kısa zamanda kavramış ve buna uygun davranmaya çalışmışlardır. Nitekim Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu topraklarının hızla Türkleşmesiyle birlikte Türklerin egemenlik stratejisi değişmiş ve üç tarafı denizlerle çevrili bu coğrafyanın yeni sahipleri, denizlere yönelmenin devletin bekası için en uygun yol olacağını öngörerek denizcilik faaliyetlerine başlamışlardır (Bostan ve Özbaran, 2009, s. 13).

Süleymanşah döneminde Anadolu Selçukluları, Bizans'ta başlayan taht kavgalarına müdahil olabilmeleri suretiyle hakimiyetlerini genişletmiş ve böylece Türk ordusu, Üsküdar sahillerine (Chrysopolis) kadar ilerlemiştir. 1080 yılında Bizans İmparatoru, İznik üzerine bir ordu göndermişse de Süleymanşah, bu orduyu bozguna uğratmış ve Türkler, Boğazların Anadolu sahillerini işgal edip bu bölgede gümrük idaresi kurarak gemilerden vergi almaya başlamışlardır (Turan, 1969, ss. 215-216 ve Kafesoğlu, 1973, s. 70).

Süleymanşah'ın başarılar kazanıp devletinin sınırlarını Bizans aleyhine genişletmesi sonucunda çaresiz kalan İmparator Aleksios Komnenos, çok miktarda vergi vermek ve günümüz Maltepe'sinde bulunan Dragos Suyu'na kadar olan toprakları bırakmak suretiyle Süleymanşah'la bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma sonucunda İstanbul Boğazı'nı terk ederek Dragos Suyu'na kadar çekilen Selçuklular, Marmara Denizi kıyılarına kadar neredeyse bütün Anadolu'ya fiilen hâkim olduklarını Bizanslılara kabul ettirerek büyük bir başarı elde etmiştir (Sevim, 1988, s. 85; İnalçık, 2013, s. 52 ve Gordlevski, 1988, ss. 39-40).

Turan'a (1980) göre Türklerin güçlü bir donanmasının olmaması nedeniyle deniz, İstanbul'u ve Bizans'ı korumuş; İstanbul'un fethine engel olmuştur (s. 83). Bunun farkına vararak ilk önlem alan kişi ise Süleymanşah'ın Halep üzerine sefere çıkarken İznik'te yerine "naib ve başkomutan" olarak bıraktığı Ebu'l-Kasım olmuştur. Ebu'l-Kasım, Süleymanşah'ın ölümü sonrasında Dragon Suyu anlaşmasını yok sayarak İstanbul Boğazı ve Marmara sahillerine akıncılar göndermiş (1085-1086); İmparator Aleksios Komnenos, onu durdurmak ve barışa zorlamak istediysede başarılı olamamıştır. Kısa sürede Marmara Denizi'nin güney sahillerini ele geçiren Ebu'l-Kasım, burada bir donanma kurmayı tasarlamış ve bu maksatla Gemlik'te (Kios) gemiler yaptırmaya başlamıştır (tahminen 5 Haziran 1086 ila Nisan 1087 arasında). Ancak İmparator Aleksios Komnenos, bir Türk donanmasının Bizans için yaratacağı tehlikeyi fark ederek hemen faaliyete geçmiş ve donanmasının tamamını dönemin yetenekli generallerinden Manuel Butumites emrine vererek Ebu'l-Kasım'ın gemilerini imha etmekle görevlendirmiştir. Ayrıca en güvendiği komutanlarından biri olan Tatikios'un komutasındaki büyük bir kuvveti de karadan Ebu'l-Kasım'ın üzerine göndermiştir. Hem karadan hem denizden yapılan saldırılar karşısında zor duruma düşen Ebu'l-Kasım, Gemlik'te bulunan tersane ve donanmanın koruması için az bir kuvvet bırakarak ordusunun büyük kısmıyla İznik'e çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durumdan yararlanan Bizans donanması, Ebu'l-Kasım'ın henüz kızakta bulunan inşa halindeki gemilerini 1086 yılı ortalarında büyük bir engelle karşılaşmadan yakmıştır (Merçil, 2009, ss. 24-25; Turan, 1971, s. 84; Merçil, 2006, s. 111; Kafesoğlu, 1973, s. 191 ve Kuşçu ve Erdem, 2002, s. 186). Bu yenilgi, Türkleri yıldırmanın aksine denizlerdeki faaliyetlerin ve donanmanın önemini daha da iyi kavramalarını sağlamıştır (Kuşçu ve Erdem, 2002, s. 187).

Mustafa Daş'a göre Türklerin Kios'a "Gemilik" (Gemlik) ismini vermeleri, burasının gemi yapımı için çok uygun bir yer olduğunun fark edilmesiyle ilişkili bir durumdur. Nitekim Türkler, yeni fethettikleri yerlere isim verirken genellikle Grekçe ismi Türkçeye uyarlarlardı. Bu anlamda, Kios'a "Gemilik" diye yepyeni bir isim vermişlerdir. Ebu'l-Kasım'ın burada yeni bir tersane kurup kurmadığı bilinmemektedir. Ancak Türkiye Selçukluları döneminde faaliyete geçen ilk tersanenin burası olduğu kesindir. Bununla birlikte tersanenin yeni mi kurulduğu yoksa Bizanslılardan mı alındığı, gemi inşa eden usta elemanlar ve gemileri yüzdüren denizcilerin kimler olduğu ve nasıl temin edildiği gibi sorular henüz yanıtlanmamış değildir (2009, s. 49).

1. Çaka Bey ve Fetihleri

Türk tarihinde teşkilatlı ve planlı olarak denizcilik faaliyetinde bulunan ilk Türk büyüğü, Çaka Bey'dir (Geyikoğlu, 2003, s. 255; Bostan ve Özbatan, 2009, s. 13). Danişmendname'de Oğuzların Çavuldur boyuna mensup olması nedeniyle Çavuldur Çaka olarak anılan Çaka Bey'in yaşamı ve etkinlikleri hakkında bilinenler, büyük ölçüde Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın (1083-1153) yazdığı Alexiad adlı esere dayanır (İlgürel, 1994, s. 187; İnalçık, 2013, s. 52).

Çaka Bey ile ilgili bilgilerimiz o kadar sınırlıdır ki adının ne olduğu konusunda dahi bir fikir birliği bulunmamaktadır. İbrahim Kafesoğlu, yazdığı makalede Çaka Bey'in 11. yüzyılın ikinci yarısında Bizans topraklarını Türk ülkesi haline getirmeyi tasarlayan, amacına ulaşmak için öncelikle Bizans deniz gücünün kırılması gerektiğini kavrayan ve bu doğrultuda tarihte ilk açık deniz Türk donanmasını inşa ettiren bir devlet adamı olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber Kafesoğlu, diğer Türk soylu topluluklar ile bağlantı kurmak gibi yüksek siyasî ve askerî görüşlere sahip bu Bey'in adının gerçek söylenişinin tamamen kesinliğe kavuşmadığını vurgulamaktadır (Kafesoğlu, 1984, s. 56).

Türk tarihinde büyük öneme sahip olan Çaka Bey, Malazgirt Savaşı sonrasında Alp Arslan'ın Anadolu'nun fethiyle görevlendirdiği beylerden biridir. Danişmendnâme'ye göre Sultan Turasan'ın mâiyetinde bulunmaktadır. Danişmend Gazi, Sivas ve çevresini ele geçirdikten sonra Sultan Turasan'ı içerisinde Çavuldur Çaka, Kara Tona, Kara Doğan, Hasan Hoşavendi gibi gazilerin de bulunduğu 20.000 kişilik kuvvetle İstanbul'u almaya göndermiş ancak bu teşebbüs, başarıya ulaşamamış ve Sultan Turasan, Alemdağ yakınlarında şehit olmuştur. Muhtemelen Çaka Bey de bu sefer sırasında Bizanslı kumandan Kabalika Aleksandr'a esir düşmüş (1078) ve asil bir aileden gelmesi sebebiyle İmparator Nikephoros Botaneiates'in sarayına gönderilmişti (Ocak, 1994, s. 478 ve İlgürel, 1994, s. 187).

İmparator, ona "protonobilissimos" (en soyluların birincisi) unvanı ile bazı imtiyazlar tanımış ve hediyeler armağan etmiş; Çaka da ona bağlılık sözü

vermiştir. Çaka Bey, Bizans sarayında bulunduğu dönemde (Muhtemelen İmparator Botaniates'in tahtta olduğu 1078-81 yılları arasında) Homeros'dan ezberden parçalar okuyabilecek kadar Grekçe öğrendiği gibi (Komnena, 1996, ss. 232-234) Bizans devlet sistemi ve savaş metotları hakkında da geniş bilgi sahibi olmuştur (İlgürel, 1994, s. 187).

Çaka Bey, 1081 yılında İmparator Botaniates'in tahttan indirilmesinden sonra Bizans sarayından ayrılarak İzmir tarafına gelmiştir. Anna Komnena, Çaka Bey'in İstanbul'dan ayrılmasının sebebinin kendisine verilen unvan ve ayrıcalıkların yeni imparator I. Aleksisos Komnenos (1081-1118) tarafından geri alınması olarak göstermektedir (Komnena, 1996, ss. 232-233; Kurat, 1966, s. 42; Turan, 1971, s. 89 ve İlgürel, 1994, s. 187).

Çaka Bey'in İzmir'e yönelmesi oldukça zekice ve stratejik bir karardır. Anadolu'ya yerleşen soydaşları arasında tanınan Çaka Bey'in Peçeneklerin yoğun şekilde faaliyetlerde bulunduğu Balkanlara geçmesi çok doğru bir tercih olmazdı. Anadolu'nun kuzeybatı kesiminde ise Selçuklular vardı. Halbuki İzmir ve çevresinde yoğun bir Türk nüfusu mevcuttu ve bu bölgede kısa süre önce İç Anadolu'dan gelerek Efes çevresinde bir beylik kurmuş olan Tanrıvermiş Bey haricinde kendisine rakip olabilecek bir güç yoktu. Ayrıca Bizans'ta kaldığı süre içerisinde denizcilik konusunda kendisini geliştiren Çaka Bey, Türklerin bu konudaki eksikliğini kavramıştı ve bir donanma inşa etmek için en uygun yerlerden biri İzmir'di. Burada kurulacak güçlü bir donanma ile denizlerde üstünlük kurulması, Bizans'ın sonunu getirebilirdi. Tüm bu faktörleri göz önüne alan Çaka Bey, Bizans'ın Balkanlar'da Peçenekler ile meşgul olmasından da faydalanarak İzmir'e yönelmiş ve burasını ele geçirmiştir (Ayönü, 2009, s. 4).

Çaka Bey'in yaptırdığı donanma hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Bu donanmanın dromon (çektiri) olarak isimlendirilen üstü kapalı gemilerden (Daş, 2009, s. 51) ve avcı (korsan) gemilerinden oluştuğu, kaptan ve adamlarının yerli Bizanslılardan, savaşçıların ise Türklerden olduğu tahmin edilmektedir (İnalçık, 2013, s. 52). Donanmanın nasıl ve tam olarak hangi tarihte inşa edildiği hakkında da bilgi sahibi değiliz. Türk denizcilik tarihi üzerine son araştırmalardan birini gerçekleştiren Hatipoğlu, Çaka Bey'in bu donanmayı Efes tersanesinde 1081 yılında inşa ettirdiğini ve kırk kadar gemiden oluştuğunu (2005, s. 89) kaydetmiştir. Komnena'nın "Bolca sayıda [bu çeşit] tekneye ve 40 tane de avcı [=korsan] gemisine sahip olunca, bunlara savaşta pişmiş adamlar bindirdi ve demir alıp Klyzomenai'ye [bugünkü Urla İskele'si] yanaştı ve bu yeri hemen zaptetti" (1996, s. 230) şeklindeki anlatımı da bu tespiti doğrulamaktadır.

Çaka Bey, donanmasını inşa ettiği dönemde Bizans'ın hem donanması hem de kara ordusu oldukça zayıflamıştı. Bu durumu fırsata çeviren Çaka Bey, ilk olarak Klazomenai'yi (Urla) ardından Foça'yı aldı. Ardından Midilli ve Sakız'ı ele geçirip Sisam ve Rodos'a kadar uzandı. İmparator Aleksisos Komnenos'un

adaları kurtarmak üzere gönderdiği Niketas Kastamoniates komutasındaki Bizans donanmasını 19 Mayıs 1090 tarihinde ağır bir yenilgiye uğrattı ve bazı gemileri ele geçirerek donanmasına kattı (Sevim, 1988, s. 97; Ülkekel ve Can, 2007, s. 607). Tarihe *Koyun Adaları Savaşı* olarak geçen bu olay, Türk tarihinin zaferle sonuçlanan ilk deniz savaşı olarak kabul edilmektedir (Kadioğlu, 2016, s. 20; Ülkekel ve Can, 2007, s. 1). Bu savaştan sonra Çaka Bey, Sisam ve Rodos çevrelerine yeni akınlar düzenleyerek fetih bölgesini genişletmiştir (Zonaras, 2008, s. 737).

Koyun Adaları Savaşı sonrasında Çaka Bey, Bizans'ın ciddi bir rakibi haline gelmiştir. Çaka Bey'in asıl hedefi, Gelibolu yarımadası ve Trakya'yı ele geçirerek İstanbul'u almaktır. Bunun için hem Balkanlar'da Bizans'ı meşgul eden Peçeneklerle hem de Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Halep'te ölümü üzerine Anadolu Selçuklu (İznik) tahtına kısa süreliğine egemen olan Ebu'l-Kasım ile Bizans'a karşı ittifak kurmuştur. Ayrıca Bizans hizmetine ücretli asker olarak Anadolu'dan gelen Türklere adamlar göndererek onları İmparator'un hizmetine girmek yerine kendisine katılmaya ikna etmeye çalışmış ve bunun için çekici vaatlerde bulunmuştur (Komnena, 1996, s. 248 ve Kurat, 1966, s. 59).

İki taraflı Türk tehdidi ile sıkışıp kalan Bizans, 1090-1091 kışında büyük sıkıntı çekmiş; İmparator, bu kötü durumdan Peçeneklere karşı yine bir Türk boyu olan Kumanlarla anlaşarak kurtulmuştur. Kumanlar, 29 Nisan 1091 tarihinde Bizans'a kat'i bir darbe indirmeğe hazırlanan Peçeneklere aniden saldırmış ve bu saldırı sonucunda müthiş bir yenilgiye uğrayan Peçenekler, kadın ve çocukları dahil kılıçtan geçirilmiş ve bundan böyle askeri bir kuvvet dolayısıyla da Bizans açısından tehdit olmaktan çıkmıştır (Kurat, 1972, s. 64; Sevim ve Merçil, 1995, s. 429).

Müttefiki Peçeneklerin Bizans-Kuman işbirliğiyle adeta imha edilmesine karşın Çaka Bey, hedefinden vazgeçmemiş ve İzmir'de donanmasını güçlendirmeye devam etmiştir. Peçeneklerin ardından Çaka'yı da ortadan kaldırmak isteyen Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ise 1092 yılı baharında Johannes Dukas'ı karadan, Dalassenos'u ise denizden büyük kuvvetlerle Çaka Bey üzerine sevk etmiştir. Midilli adasına asker çıkaran Johannes Dukas karşısında daha fazla dayanamayacağını anlayan Çaka Bey, ateşkes istemiştir. Yapılan ateşkes anlaşması şartlarına uygun şekilde adadan çekilmekte olan Türk donanması, Dalassenos komutasındaki Bizans donanmasının saldırısına uğramış ve neredeyse tamamı imha edilmiştir. Bu saldırıdan sağ kurtulmayı başaran Çaka Bey sadece birkaç gemiyle İzmir'e ulaşabilmiştir. Dalassenos ise Midilli'nin ardından Sisam'ı ve birkaç adayı ele geçirdikten sonra Kıbrıs ve Girit'te başlayan isyanlar nedeniyle İstanbul'a geri dönmüştür (Kurat, 1966, ss. 44-49).

Midilli yenilgisi sonrasında Çaka Bey, kaybettiği gemilerin yerine dromonlar, tek dizi kürekliler, üç dizi kürekliler ve diğer çeşitlerden hızlı savaş gemilerinden

oluşan yeni bir donanmanın inşasına koyulmuş (Komnena, 1996, s. 269) ve Bizans'ın iç karışıklıklarından da yararlanarak kısa süre içerisinde Dalassenos'un ele geçirdiği adaları geri almıştır. Ardından da muhtemelen Çanakkale geçidini tutarak karşı tarafa geçmek, Trakya'yı ele geçirmek ve belki de İstanbul'a saldırmak amacıyla ordusuyla karadan ilerleyerek Edremit'i fethetmiş ve Çanakkale Boğazı'nda gümrük merkezi olan Abydos'u muhasara kuleleriyle kuşatmıştır. Ayrıca donanmayı İzmir'den Çanakkale Boğazı'na sevk etme hazırlıklarına başlamıştır (Kurat, 1966, s. 68).

Çaka Bey'in Abydos'a kadar gelmesi, onu durdurabilecek bir kuvveti bulunmayan Bizans için büyük bir tehlike oluşturmuştur. Bu tehlikeyi bertaraf etmek isteyen İmparator, daha önce uyguladığı Peçenek Türklerine karşı Kuman Türklerini kullanma taktiğini bu kez de Çaka Bey'e karşı Selçuklu Sultanı'nı kışkırtmak suretiyle uygulamaya koymuştur. Çanakkale çevresini kendi egemenlik alanında gören Selçuklu Sultanı Kılıçarslan'a gönderdiği elçilerle ve yazdığı mektuplarla da bunu başarmıştır (Sevim ve Merçil, 1995, s. 430 ve Sevim, 1988, s. 99).

Bizanslıların Selçuklular ile ittifak kurması sonucunda karadan Kılıçarslan'ın, denizden Bizans'ın tehdit ve saldırıları karşısında sıkışan Çaka Bey, damadı Kılıçarslan ile görüşerek durumu düzeltmeye çalışmış (Kurat, 1966, ss. 72-73; Sevim ve Merçil, 1995, s. 430) ve bunun için görüşmeye gittiği sırada, Komnena'nın iddiasına göre onuruna verilen ziyafette, bizzat damadı Kılıçarslan tarafından öldürülmüştür (Komnena, 1996, s. 271). Böylece başka bir Türk'ün kendisinden daha kuvvetli bir konuma erişmesinden çekinen Kılıçarslan, Bizans İmparatoru'nun yaptığı kışkırtmaların etkisiyle Çaka Bey'i ortadan kaldırmıştır (Runciman, 2008, s. 60). Çaka Bey'in ölüm tarihi kesinliğe kavuşmuş değildir. Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, Çaka Bey'in ölüm tarihinin 1093 (1995, s. 430); Mücteba İlgürel (1994, s. 188) 1095, Akdes Nimet Kurat ise kesin bir tarih vermemekle birlikte Haçlıların İznik'i aldığı tarih olan 1097'den önce (1966, s. 74) olması gerektiğini belirtmektedir.

Çaka Bey'in öldürülmesi hem Bizans'a rahat bir nefes aldırması hem de denizcilikle ilgili bilgi birikimine büyük zarar vermiştir (Keleş Şahin, Aktaş ve Erol, 2013, s. 1576). Çaka Bey'in vefatının hemen ardından İzmir ile birlikte sahil bölgelerinin Türk egemenliğinden çıkışı ve Haçlıların Anadolu'dan geçişi, Türk denizciliğinin gelişimini sekteye uğratmıştır. Ancak Çaka Bey'in önderliğinde denizcilik alanında kazanılan başarılar ve elde edilen tecrübe, Selçukluların Karadeniz ve Akdeniz'e açılmalarına zemin hazırlamıştır (Daş, 2009, s. 55). Çaka Bey'den yaklaşık bir buçuk asır sonra Selçuklu Sultanı I. İzzettin Keykavus Sinop'ta, I. Alaeddin Keykubad Alanya'da tersaneler kurarak denizciliği yeniden devlet politikasında önemli bir unsur haline getirmiştir.

2. Özbek Köyü Kısa Tarihi

İzmir'in Urla ilçesine bağlı Özbek, Anadolu'nun en eski Türk köylerinden biridir. Köy, Urla yarımadasının İzmir körfezine doğru çıkıntı yaptığı aynı isimle anılan yarımada'nın batı tarafında, denizden yaklaşık 2.500 metre içeride kuruludur. Köyün güneyinde Turasan ve İçmeler bölgesi, batısında Gülbahçe körfezi, kuzeyinde eski Yuvacalı¹ ve Otacalı² köyleri ile Uzunada, doğusunda ise Güvendik ve Denizli Mahalleleri ile eski Menteş köyü yer almaktadır. Doğu, batı ve güney yönlerinden kara ile çevrili, korunaklı Gülbahçe Körfezi'ne hakim yapısıyla Özbek, küçük çaplı tersane kurmaya uygun bir doğal yapıya sahiptir. Ayrıca Özbek, su kaynakları açısından oldukça zengindir. Özellikle karayla denizin birleştiği yerlerde bulunan ve "patlak" olarak isimlendirilen denize akan tatlı sular, gemilere tatlı su alma olanağı sunmaktadır.

Köyün ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte görüşülen kaynak kişilerin tamamı, köy halkının Malazgirt Savaşı öncesinde diğer Türkmen boyları ile birlikte Orta Asya'dan geldiklerine ve Anadolu'yu baştan başa geçerek köyün bugün kurulduğu yere yerleştiklerine inanmaktadır. Başlangıçta sadece bir mahalleden oluşan Özbek, muhtemelen 14. yüzyılda Fatih İbrahim Bey'in Urla ve çevresini ele geçirmesinden sonra, bugün de hala aynı adla anılan Kermen'in kurulmasıyla iki mahalleli hâle gelmiştir. KK9, Kermen Mahallesi'ne köy kurulduktan kısa süre sonra Germiyanogullarından bazı ailelerin yerleştirildiğini, zamanla bu mahallenin Özbek ile birleştiğini, Kermen adının "Germiyan"dan geldiğini belirtmiştir.

İzmir'in ekonomik ve sosyal tarihine ilişkin önemli çalışmalar gerçekleştiren Mübahat Kütükoğlu, Özbek köyüne ilişkin ilk kayda 1478 tarihli tahrir defterinde rastlandığını ancak ilk Türk göçmenlerin bölgeye XV. yüzyıl öncesinde gelmiş olabileceğini belirtmektedir. Bu defterde Özbek, Özbek yarımadasında yer alan Yuvacalı ve Otacalı ile birlikte Urla'ya tâbi köyler arasında görünmektedir. Bir süre sonra Urla ve çevresi, padişah hassı haline getirilmiş; 1520'den sonra Kanuni Sultan Süleyman, Urla merkezi ve Kuzgunlar, Kamanlu, Sunkurlu, Dünderlu, Kızılca, Yuvacalı, Otacalı köyleri ile birlikte Özbek'i de annesi Hafsa Sultan'a mülk olarak vermiş, o da diğer yerler ile birlikte Özbek'i Manisa'da yaptırdığı külliyyeye vakfetmiştir (Kütükoğlu, 2000, s. 57). 1478 sonrasındaki yarım asır içinde İzmir köylerinde büyük bir nüfus patlaması yaşanmış; Özbek yarımadasında bulunan ve bugün Özbek köyü mülkî sınırlarında kalan Yuvacalı

¹ Mübahat Kütükoğlu (2000, s. 64) halen Özbek köyü mülki sınırları arasında kalan ve çevrede yaşayanlar arasında "Yuvaca" olarak isimlendirilen köyün adının tahrir kayıtlarında "Yivacılı / Yivacalı / Yuvacalı" şeklinde geçtiğini belirtir.

² Mübahat Kütükoğlu (2000, s. 64) halen Menteş askeri bölgesi içerisinde kalan ve çevrede yaşayanlar arasında "Oturca" olarak isimlendirilen köyün adının tahrir kayıtlarında "Otaclu / Otacalı" şeklinde geçtiğini belirtir.

ve Otacalu köylerinde nüfus, %160 artmıştır. Bu dönemde Özbek köyüne ilişkin rakamlara ulaşılammıştır (Kütükoğlu, 2000, s. 84).

Diğer Urla köyleri gibi Özbek de vakıf olduğundan buralardaki “çiftliklerde yaşayan yaya ve müsellemler ile civardaki çiftliklerden bu köylere gelip yerleşenler de vakfa raiyyet kaydolunmuştur”. Dolayısıyla diğer vakıf köylerindeki yaya ve müsellemler gibi Özbek, Yuvacalu ve Otacalu köylerindeki de raiyyet statüsü kazanmış fakat aslında yaya ve müsellemler oldukları da mufassal defterlerde gösterilmiştir. Özbek, Yuvacalu ve Otacalu köylerinde de raiyyet kaydedilmiş yayalar bulunmaktadır. Buna göre 1528 yılında Özbek nüfusu; 95 hane, 122 nefer, 27 mücerred, 167 yaya iken; 1575 bu nüfus 192 hane, 373 nefer, 181 mücerred, 139 yaya olmuştur. Yuvacalu ve Otacalu köylerinde ise 1528 yılında nüfus; 65 hane, 82 nefer, 22 mücerred, 5 yaya iken 1575 yılında 68 hane, 126 nefer, 58 mücerred, 35 yayaya yükselmiştir (Kütükoğlu, 2000, s. 85).

17. yüzyıl sonrasında veba ve kolera gibi öldürücü hastalıklar sebebiyle Urla çevresindeki çok sayıda Türk köyü yok olmuş ve 18. yüzyıldan itibaren Türkler, sayıca azalmaya başlamıştır. Faal cami sayısı, 7’den 3-4’e düşmüş örneğin İskele’de ne camii ne de Türk kalmıştır (Milioris, 2002, s. 57). 1765 yılında Urla’ya gelen Richard Chandler, Urla’ya girdiğinde acımasız bir veba salgını nedeniyle evlerin kapalı olduğunu, sokaklarda kimseyi görmediğini, ilçeye korkunç bir sessizlik ve yalnızlığın hakim olduğunu anlatır (Chandler, 1971, ss. 128-129). Türk nüfusunun azalmasının tersine 1800’lerden itibaren Rum nüfus artmıştır. 1821’den önce Mora ve Orta Yunanistan’dan, Yunan Krallığının kurulmasından sonra ise adalardan birçok Rum, Urla’ya gelmiştir (Milioris, 2002, s. 57).

1900’lerin başlarında Özbek yarımadasında dört Türk, üç Rum köyü bulunmaktaydı. Bu dönemde 16. yüzyılda nüfusları hızla artan Yuvacalu ve Otacalu köyleri muhtemelen salgın hastalıklar sebebiyle boşalmış; eski köylerden geriye sadece Özbek ve Tonuzluburun (Denizli) kalmış, bunun yanında Kocadere ve Güvendik isimli iki yeni Türk köyü kurulmuştur. Rum köyleri ise bugünkü Menteş askeri kampının bulunduğu alanda Menteş, Kolica ve Oturca şeklinde yan yana üç köy olacak şekilde sıralanmıştır. Aslında 16. yüzyılda, Urla’da Rum köyü bulunmamaktaydı ancak 1800’lerde çıkan hastalıklar sonucunda Türk köyleri boşalınca Hristiyan köyleri kurulmaya başlamış hatta bu köylerin bazıları, eski Türk köylerinin harabeleri üzerine inşa edilmiştir (Milioris, 2002, ss. 57-69). Nitekim kaynak kişilerin neredeyse tamamına yakınının anlatımları, Türk köyü Otacalu’nun yerini 1800’lerin sonlarında Rum köyü Oturca’nın aldığını göstermektedir.

Kütükoğlu’nun aktardığı bilgilere göre XV ve XVI. asırlarda Özbek’in başlıca geçim kaynakları; zeytin, buğday, arpa, diğer hububat, pamuk ve bağcılıktır

(Kütükoğlu, 2000, s. 156). Ayrıca Özbek yarımadasının kıyılarında bulunan dalyanlarda balık avlanmaktadır (Kütükoğlu, 2000, s. 168). Bu geçim kaynaklarından bağıcılık, özellikle 19. yüzyıldan itibaren önem kazanmış ve 1940'lara kadar zeytinle birlikte en önemli geçim kaynağı olmaya devam etmiştir. Bağıcılığın önem kazanmasında 17. yüzyıldan itibaren başlayan ve giderek hızlanan Rum göçünün etkisi büyüktür. Özellikle Yunan İhtilali sonrasında bağıcılık, büyük bir gelişim göstermiş böylece Uralı Rumlar, parlak bir aşamaya ulaşmış; kiliseler, okullar ve hastane, bu dönemde yapılmıştır (Milioris, 2002, s. 25).

Adalardan gelen Rumlar, çalışkanlıkları ve hırsları sayesinde üzüm yetiştiriciliğinin gelişmesine katkıda bulunmuş; ekilmeyen topraklar dahi bir süre sonra yarıcılık sisteminin de etkisiyle tarıma açılmıştır. Bağdan elde edilen gelirin yarısının toprak sahibi, yarısının bağ yetiştiren tarafından alındığı bu sistem sayesinde Rumlar, kısa sürede mal mülk sahibi olmuş böylece yüz, yüz elli yıl öncesine kadar Türklere ait olan araziler gerek satın alınarak gerekse yarıcılık yoluyla yavaş yavaş Rumların eline geçmiştir. Özellikle 1890-1900 yılları arasında yaşanan asma biti (filoksera) felaketinden sonra Rumların sahip olduğu toprakların oranı daha da artmıştır. Rumlar, filoksera sebebiyle ekim yapılamayan toprakları satın alarak buralara yabancı asma dikip sonra bunları aşılama suretiyle hastalıkla mücadele edebileceklerini keşfederek üzüm üretimini yeniden eski seviyesine çıkartmışlar ve giderek zenginleşmişlerdir (Milioris, 2002, ss. 42-43). KK1, KK8, KK14 ve KK18, anılan dönemde Özbek köyünde Rum yaşamadığını fakat Turasan ve Pınar Deresi bölgelerinde Rumların toprak satın aldıklarını ifade etmişlerdir.

Yunan işgali döneminde diğer Türk köyleri gibi Özbek de birçok sıkıntı yaşamış ve işgal idaresi tarafından köye birçok Rum yerleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla kazanılması sonucunda bu Rumlar, köyü terk etmiş ve köy, eskisi gibi yeniden Türk köyü haline gelmiştir. Köy statüsünü 2014 yılına kadar koruyan Özbek, yapılan yasal düzenleme ile büyükşehir mülki sınırına dahil edilerek mahalle haline getirilmiştir. Köy nüfusu, 2001 verilerine göre 2.079 kişi olup yaşlı kadınlar da dahil olmak üzere nüfusun tamamı, okuma yazma bilmektedir. Balıkçılık, zeytincilik ve bahçe tarımı, köyün temel geçim kaynaklarıdır. Özbek 1990'lı yıllara kadar yoğun şekilde göç alan bir köy değildir. Arazi ya da ev satın alarak köye yerleşenlerin büyük çoğunluğu, deniz kenarında yer alan Akkum, Eğriliman ve Maksut mevkiilerinde yaşamaktadır. Köy merkezinin denizden dolayısıyla da yazlıkçıların oturduğu sitelerden 2 ila 5 km kadar uzakta olması, Özbek'in geleneksel yapısının nispeten korunmasını sağlamaktadır. Bu nedenle köyün merkezi ile sahil kesimleri arasında iki farklı yaşam tarzı süregitmektedir (Işık ve Eşitti, 2013, s. 29). Bu durumun geçici olduğu, yerleşime uygunluğu sebebiyle köy merkezinin de kısa zamanda yazlıkçıların daha fazla tercih edeceği bir lokasyona dönüşeceği değerlendirilmektedir.

3. Yöntem

Anadolu'nun en eski Türk köylerinden birisi olan İzmir'in Urla ilçesine bağlı Özbek, ilk Türk denizcisi ve İzmir'in ilk fatihi Çaka Bey'i kurucusu olarak kabul etmesi sebebiyle Anadolu köyleri içerisinde özgün bir örnek teşkil eder. Bu köyün sözlü tarihinin ortaya konulması, Türklerin Anadolu'ya yerleştiği döneme ve bu dönemin önemli figürlerinden Çaka Bey'in yaşamına ilişkin bilgilere katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Sözlü tarih, tarihsel gerçekliğin halk tarafından algılanma ve yorumlanma biçimi konusunda ipuçları veren alternatif bir tarih yöntemidir. Oldukça yeni bir yöntem olan sözlü tarih alanındaki ilk öncü çalışmayı, 1948 yılında Columbia Üniversitesi Sözlü Tarih Araştırma Ofisi'ni (Columbia University's Oral History Research Office) kuran Allan Nevins yapmıştır (Yow, 2005, s. 3; Nevins, 1996, s. 29 ve Ritchie, 2012, s. 317). Sözlü tarihin üzerinde uzlaşmış tek bir tanımı bulunmamaktadır.

Sommer ve Quinlan sözlü tarihin en genel anlamıyla geçmişte olan şeyler hakkında konuşulan hikayeler şeklinde tanımladığını ancak bunun problemleri bir tanım olduğunu belirtir (2009, s. 1). Hoffman bu tanımı yakın geçmişle sınırlandırarak yakın geçmişten tarihsel öneme sahip olayların, hatıraların, anlatıların ve yorumların genellikle teybe kaydedilmiş bir görüşme yoluyla toplanması süreci (1996, ss. 87-88) olarak belirtir. Sözlü tarih alanındaki çalışmalarıyla bilinen Baum ise sözlü tarihin, tarihsel olayların bilgisini katılımcılar tarafından anlatıldığı şekilde korumak için kullanılan modern bir araştırma tekniği (1977, s. 5) olduğunu ifade eder.

Sitton, Mehaffy ve Davis, sözlü tarihin “yaşayan insanların geçmişleriyle ilgili anıları ve hatıraları” olarak görülebileceğini belirterek “bu haliyle sözlü tarihin, insan hatırlamasının tüm kapislerine ve zayıflıklarına tabi” olduğunu; bu bakımdan, “çoğunlukla çarpıtılmış, öznel ve çağdaş deneyim perdesinden bakılan bir bütün olarak tarihten esasen farklı olmadığını” ifade ederler. Onlara göre genel bir bilimsel fenomen olarak sözlü tarih, tarihsel bilgimizin yani tarihimizin sınırlarını genişletmektedir (2011, s. 4). Başka bir ifadeyle “kişisel tanıklıklar, geçmişini anlama konusunda bize yeni bir boyut sunar” (Counce, 2011, s. viii). Tarihin hem içeriğini, hem de amacını dönüştüren bir araç olabilir ve tarihin odak noktasını değiştirmek ve yeni araştırma alanları açmak için kullanılabilir (Thompson, 1999, s. 2). Bu bilgilerden hareketle bu çalışmada sözlü tarih, tarihsel bilgimizin sınırlarını genişleten bir yaklaşım olarak kabul edilmiş ve Türklerin İzmir'e yerleşme sürecinin ilk yıllarına ilişkin sözlü kültürde yaşamaya devam eden ancak kaybolmaya yüz tutmuş bilgilerin kayda geçirilmesi ve akademik alana kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda araştırma boyunca Urla ilçesi Özbek köyünde yaşayan köyün ileri gelenleri arasından amaçlı örneklem metoduyla seçilen yirmi kişiyle

derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece veriler; müşahhas (somut) canlılığında, topluluğun günlük hayatında fiilen kendini gösterdiği sahada, o sahayla doğrudan doğruya temasa geçilerek toplanmıştır (Boran, 1992, s. 23). Araştırma sırasında görüşülenlerin izin vermemesi nedeniyle görüşmeler sırasında kamera ya da ses kayıt cihazı kullanılmamış, veriler elle yazılmak suretiyle kayıt altına alınmıştır.

Araştırmada veriler, derinlemesine görüşme ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri ile elde edilmiştir. Görüşülenlere yöneltilen sorular, iki bölüm halinde hazırlanmış olup ilk bölümde katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum gibi kişisel sorular yöneltilmiştir. İkinci bölümde ise görüşülenlerin Özbek köyünün ilk kuruluşu ve Çaka Bey hakkında sözlü gelenek yoluyla elde ettikleri bilgileri paylaşmalarını amaçlayan sorular sorulmuştur. Çalışma boyunca;

Çaka Bey kimdir? Kökeni nedir?

Çaka Bey nereden ve nasıl gelmiştir?

Çaka Bey yerleşmek için neden Özbek köyünü seçmiştir?

Çaka Bey Özbek çevresinde ne gibi faaliyetlerde bulunmuştur?

Çaka Bey öldükten sonra neler olmuştur? sorularına yanıt aranmıştır. Görüşmelerden toplanan veriler, betimsel analize uygun olarak daha önceden belirlenen ve görüşme formuna kaydedilen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Bu çalışmada veriler, Özbek köyü ileri gelenlerinden 20 kişi ile gerçekleştirilen görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşülenlerin 6'sı kadın, 14'ü erkek olup tamamı en az ilkokul mezunudur ve görüşüldüğü tarihte 60 yaşını aşmış durumdadır. Görüşmelerin genellikle ileri yaşlarına ulaşmış kişilerle yapılmasının sebebi, gençlerin köyün sözlü tarihine fazla ilgi göstermemesidir. 1974 yılında televizyonun köy kahvesinden başlayarak evlere girmesi ile birlikte önemli bir gelenek olan hikâye anlatıcılığı yavaş yavaş ortadan kalkmış ve yüzyıllardır babadan oğula, nineden toruna aktarılan masallar, hikayeler, türküler vb. unutulmaya başlamıştır. Nitekim görüşülen kaynak kişilerden KK2, KK3, KK6, KK7, KK9, KK11, KK15, KK16 ve KK20 çocukken ve gençken yaşlıları dinlemekten çok hoşlandıklarını ancak gençlerin onları dinlemediğini söyleyerek onların vakitlerini genellikle cep telefonu ya da bilgisayarla geçirmesinden yakınmıştır.

Elde edilen verilerin analizi sonucunda Özbek köyü halkının Çaka Bey hakkında birbirine benzeyen bir kısım ortak anlatılara sahip olduğu görülmüştür. Buna göre görüşülenlerin tamamına yakını, *Çaka Bey kimdir?* sorumuza Özbek köyünün kurucusu olduğunu söyleyerek cevap vermiştir. Erkekler, kadınlardan farklı

olarak onun aynı zamanda Deniz Kuvvetleri'nin kurucusu olduğunu ifade etmiştir. İkinci bilginin askerlik sırasında edinildiği değerlendirilmektedir. Nitekim KK13, KK6 ve KK7, Çaka Bey'in Deniz Kuvvetleri'nin kurucusu olduğunu askerde öğrendiklerini ifade etmiştir.

Görüşülenler, Çaka Bey'in çok yakışıklı, kuvvetli, cesur, hırslı ve zeki bir bey olduğu konusunda hemfikirdir. KK13, Çaka Bey'in esir düştüğü dönemde bütün Rum kadınların kendisine aşık olduğunu hatta esaretten kurtulmasına yine kendisine aşık olan bir Rum kızının yardımcı olduğunu anlatmıştır. KK9 ise köyün büyüğü kabul edilen Çaka Bey'in çok cesur bir komutan olduğunu, savaşlarda gözünü kırpmadan düşman üzerine atıldığını çocukluk yıllarında dedesinden dinlediğini belirtmiştir. KK3 ise Çaka'nın küçük yaşlarından itibaren büyük bir bey olmayı istediğini, bunun için savaşlar yaptığını ve donanma kurup uzak denizlere açıldığını söylemiştir.

Çaka Bey'in kökeni konusundaki sorumuza görüşülenler, Orta Asya'dan geldiğini söyleyerek fazla ayrıntı vermeden yanıt vermişlerdir. Ayrıntı verenlerden ise üç farklı ama aynı zamanda birbiri ile örtüşen cevaplar gelmiştir. KK3, onun Orta Asya'dan gelen bir yörük beyi olduğunu; KK2, onun değil babasının Orta Asya'dan Alp Arslan ile birlikte geldiğini ve babasının ölümünden sonra Çaka Bey'in onun yerine geçtiğini; KK1 ise babasından Oğuzların bir boyuna mensup olduğunu duyduğunu ifade etmiştir.

KK1, KK3 ve KK9, Çaka Bey'in Danişmend Gazi ile birlikte birçok sefere katıldığını, bu sırada gösterdiği başarılar sebebiyle Danişmend Gazi tarafından birkaç gazi ile birlikte denizi gördüğü yere kadar ilerleyerek vardıkları yere konmak ve burayı yurt edinmek üzere görevlendirildiğini anlatmıştır. Onların anlatımına göre rüyasında Peygamberle konuşacak kadar ulu bir kişi olan Danişmend Gazi, bir gece rüyasında engin bir deniz ve denizin kenarında oynayan çok sayıda çocuk görmüştür. Çocuklar oynadığı sırada aralarında Çaka Bey'in de olduğu birkaç gazi, deniz içerisinde namaz kılmaktadır. Bunu Türklerin ebediyen mutlu olması için deniz kenarına yerleşmeleri gerektiğinin tanrısal bir işareti olarak kabul eden Danişmend, bu rüyada gördüğü bütün gazilere denize ulaşıncaya kadar fetihler yapmak ve denize ulaştıkları yere yerleşmek üzere yol vermiştir. Önal ve Çelepi'ye göre Türk halk anlatılarında gelecekte haber veren rüyalar, en sık karşılaşılan rüya tiplerinden biridir ve bu rüyalar, genellikle yönetici sınıftaki kişiler ya da onların aileleri tarafından görülür (2014, s. 395). Kaynak kişilerin Özbek köyünün kuruluşuna uzanan olayların başlangıcını Danişmend Gazi'nin bir rüyasına dayandırması, Önal ve Çelepi'nin bu tespitiyle uyumludur.

Çaka Bey'in Özbek köyüne nasıl geldiği konusundaki sorumuza ise görüşülenler "savaşarak", "at üzerinde kılıç sallayarak" veya "esaretten kaçarak" şeklinde cevaplar vermiştir. KK16, dedesinin Çaka Bey'den çok kuvvetli, "Hz Ali

kuvvetinde bir bey” olarak bahsettiğini, onun birçok düşman kanı dökerek Özbek’e kadar geldiğini ve burayı kendisine yurt tuttuğunu anlattığını ifade etmiştir. N. A ise Çaka Bey’in çok zeki bir komutan olduğunu, yaptığı keşiflerde Urla çevresinde o dönemde fazla nüfus olmadığını fark ederek bu bölgeye geldiğini ve korunaklı bir koy olan Eğriliman içine yerleştiğini söylemiştir.

KK3, KK1 ve KK2, Çaka Bey’in bir savaşta esir düştüğünü, bunun üzerine kardeşinin obadan kalanları toplayarak önce Çanakkale’ye sonrasında da Balıkesir taraflarına yerleştiğini, esaretten kurtulup kaçınca tekrar obasının başına geçtiğini ve obasının ileri gelenleri ile keşifler yaptıkları sırada o dönemde nüfusu çok az olduğundan Urla taraflarına geldiklerini ve o dönemde boş olan Eğriliman koyunu çok beğenerek bu bölgeye yerleştiklerini anlatmışlardır.

Tuncay Baykara’nın Urla yarımadasının üç önemli yerleşim merkezi olan Teos (Sığacık), Eritrai (İldırı/Çeşme) ve Klazomenai’nin (Urla, İskele) 11. yüzyıldaki durumuna ilişkin tespitleri, Çaka Bey’in Urla’ya geldiği dönemde bölgede nüfusun seyrek olduğu bilgisiyle örtüşmektedir. Nitekim anılan dönemde Teos, halk tarafından terk edilerek tamamen harabe haline gelmiş; Eritrai’nin kent merkezini boşaltan halk, tepeye inşa ettiği daha küçük kaleye yerleşmiş; Klazomenai ise kara ile ilişkisini kesip bugünkü Karantina Adası’nda savunmaya daha elverişli bir küçük iskana dönüşmüştür (Baykara, 1990, s. 604). Baykara ayrıca bölgeye Çaka Bey’den önce de bazı Türklerin geldiğini, müstahkem şehirlere hâkim olmamakla birlikte öteki sahalara yayıldıklarını muhtemelen 1080’li yıllarda Urla yarımadasının Türklerin elinde olduğunu belirtmektedir (1990, s. 605).

Bugün *Gemi Yatağı* olarak bilinen yerin hemen 500 metre kadar güneyindeki bölgenin Turasan³ olarak bilinmesi, Çaka Bey’in Eğriliman koyunda bir süre kalmış olabileceği yönündeki halk anlatısını desteklemektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Çaka Bey, Sultan Turasan isimli Selçuklu gazisinin emrinde sefere çıkmış ve Sultan Turasan, İstanbul Alemdağ yakınlarında şehit düşerken Çaka Bey de muhtemelen aynı tarihlerde esir düşmüştür. Çaka Bey, esaretten kurtulunca Sultan Turasan’ın ailesi ya da maiyeti ile irtibat kurmuş ve onları da yanına alarak bu bölgeye gelip oldukça verimli topraklara sahip olan Turasan bölgesini onlara bırakmış olabilir. Ayrıca yine *Gemi Yatağı* olarak bilinen yerin Turasan’a zıt yönde 2 km kadar uzaklıktaki bölgenin adı da *Çakana* yani Çaka’nın toprakları olarak bilinmektedir. Bu bilgilerden hareketle yeni yerleşilen bölgenin Turasan’ın ve Çaka Bey’in aileleri arasında paylaşılmış olabileceği

³ Turasan bölgesi, önceleri Özbek köyü sınırları içerisindeyken çeşitli sınır değişiklikleri sonrasında merkeze bağlı Altıntaş Mahallesi ile Özbek arasında Turasan Deresi sınır olacak şekilde bölünmüştür. Bölgenin adı Turasan olmasına karşın 1997 yılında Torasan adıyla mahalle haline getirilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda bu ad değişikliğinin nedenleri öğrenilememiştir.

söylenbilir. KK2 ve KK18, Çaka Bey'in Çakana bölgesine birkaç aile yerleştirdiğini ve bu ailelerin en önemli görevinin Çakana Burnu olarak bilinen bölgeden gözcülük yapmak olduğunu ifade etmişlerdir. KK18, bu gözcüler sayesinde düşman gemilerinin geldiğini önceden fark eden Çaka Bey'in Eğriliman yakınlarında düşman gemilerine karşı ilk zaferini kazandığını anlatmıştır.

Çaka Bey'in neden Özbek köyünü seçmiş olabileceği yönündeki sorumuza yanıt verenlerin tamamı, keşif yaptığı sırada Çaka Bey'in gemi yapabilecek bir yer aradığını, bu sırada oldukça korunaklı bir koy olan Eğriliman'ı görerek burayı çok beğendiğini ayrıca deniz kenarında bulunan tatlı su kaynaklarını fark ederek bunlara yakın yerleşmeyi tercih etmiş olabileceğini ifade etmiştir. KK4, dedesinin kendisine Çaka Bey'in Bostanyeri mevkiî yakınlarında bulunan Karapınar bölgesindeki patlaktan gemilerine su aldığını anlattığını söylemiştir.

Görüşülenler, Çaka Bey'in başlangıçta bugün köyün konumlu olduğu yere değil Bostanyeri mevkiinde bulunan ve halen *Gemi Yatağı* olarak isimlendirilen yere yerleştiği konusunda neredeyse hemfikirdir. Karapınar bölgesinde birkaç parça miras yeri olan KK12, Bostanyeri çevresinin çok sulak bir alan olduğunu, bu yüzden Çaka Bey'in yerleşmek için burayı seçmiş olabileceğini; dedelerinden Çaka Bey'in *Gemi Yatağı*'nda birkaç gemi inşa ettirdikten sonra bu gemilerle korsanlık faaliyetlerine giriştiğini, bu sırada hem tecrübe hem de güç kazandığını, kapalı bir koy olması sebebiyle Eğriliman'dan ayrılarak İzmir tarafına geçip buraları ele geçirdiğini dinlediğini ifade etmiştir. KK4 ve KK11, Çaka Bey döneminde kullanıldığını düşündüğü su kaynaklarının ve onların yakınlarına yapılan sarnıçların/çeşmelerin hâlâ yerinde durduğunu belirtmiştir. Arazi üzerinde yaptığımız kontrolde birçok kişinin varlığından bahsettiği sarnıcın yerinde olmadığı görülmüştür.

Çaka Bey'in yerleşmek için bu bölgeyi seçmesinin bir diğer sebebi de Gülbahçe ve Malgaca bölgesine muhtemelen Klozemenai'den ayrılarak gelip yerleşen yerli Rumların varlığıdır. Bu konuda emekli öğretmen Pervin Özbek'in (KK17) bir dönem Urla belediye başkanlığı yapan babasından (Nuri Özbek) duyduklarına dayanarak verdiği bilgiler, oldukça dikkat çekicidir. Pervin Özbek (KK17), Çaka Bey'in gemi yapımının inceliklerini Bizans'ta esir olarak tersanede çalıştığı sırada öğrendiği, Türkler bu işten fazla anlamadığı için gemi yapımında genellikle yerli Rum ustalarla çalıştığı özellikle Malgaca ve Gülbahçe Rumlarının bu işte çok maharetli olması sebebiyle onlarla işbirliği yaptığı bilgilerini paylaşmıştır. Bu dönemde yerli Rum ve Ermenilerin Bizans yerine Selçuklu yönetimini tercih ettiği göz önüne alındığında, bu anlatımda doğruluk payı olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca Runciman Bizans İmparatorluğunu ele geçirmek için güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiğini bilen Çaka Bey'in hizmetinde Türklerden çok Rumları çalıştırmayı tercih ettiği yönündeki (2008, s. 60) tespitleri, Pervin Özbek'in anlatımlarıyla uyumludur.

KK19 ise Özbek'i bugünkü yerine kuran kişinin Çaka Bey değil kardeşi olduğunu, Çaka Bey öldükten sonra düşmanların daha büyük saldırıları karşısında Türklerin zor duruma düştüğünü, yerini alan kardeşinin de aslında iyi bir bey olmasına karşın bu güçlü saldırılara dayanmadığını, büyük kayıplar verdikten sonra daha önce ağabeyiyle keşfini yaptığı bugün de köy merkezi olan Uçular bölgesine hem kendi ailesini hem de Çaka Bey'inki de dâhil yakınlarının ailelerini yerleştirdiğini, kendisinin bir süre sonra şehit olduğunu ve yerini Çaka Bey'in oğlu Özbeğ'in aldığını anlatmıştır. Görüşülenler arasında Çaka Bey'in kardeşinin, eşinin ya da kızının adını bilene rastlanmamıştır.

KK15 ve KK16 (neneleri aynı kişi), nenelerinden Çaka Bey'in erken evlendiğini ve bu evlilikten bir oğlu bir de kızı olduğunu, kızının akıbetini bilmediklerini ancak oğlunun ve eşinin diğer komutan aileleri ile birlikte daha *Gemi Yatağı*'nda gemi yapıldığı dönemde bugünkü Uçular bölgesine yerleştiklerini dinlediklerini söyleyerek bu anlatıya karşı çıkmışlardır. Onların anlatımına göre Çaka Bey, daha önce esir düştüğünden esaretin ne demek olduğunu bilmektedir bu yüzden ailesini korsan/düşman saldırılarından korumak amacıyla çevresi alçak dağlarla çevrili ve denizden birkaç kilometre uzakta bulunan Uçular bölgesini tercih etmiştir. Bu yüzden köyün kurucusu Çaka Bey değil onun oğlu Özbeğ'dir. KK9, kendisinin de büyüklerinden buna benzer bir hikâye duyduğunu, Çaka Bey'in oğluna doğuştan bey meziyetlerine sahip bir kişi olduğunu göstermek için "Özbeğ" ismini vermiş olabileceğini anlatmıştır.

Görüşülenler, *Gemi Yatağı*'na yakın bir noktadan denize ulaşan Burgaz deresinin tatlı suyunun Çaka Bey ya da adamlarından birisinin dikkatini çekmesi ve suyun ucuna kadar ilerlenmesi sonucunda bugünkü Uçular bölgesinin keşfedildiğini aktarmıştır. KK7, KK5, KK10, KK20; 40 yıl öncesine -1970'lerin sonlarına kadar- Uçular bölgesindeki kaynakların hala akmakta olduğunu, buradan akan suyun tarlaları sulayarak denize kadar ulaştığını hatta balığa çıktıkları dönemlerde bu sudan içtiklerini belirtmişlerdir.

Çaka Bey'in ölümü ve sonrasında yaşananların neler olduğu konusundaki sorumuzu KK3, KK18 ve KK16, Çaka Bey'in Rumlarla yapılan bir savaşta şehit düştüğünü söyleyerek yanıtlamışlardır. Diğerleri bu konuda bir bilgileri olmadığını ifade etmişlerdir. Görüşülenler, Çaka Bey şehit düştükten sonra düşman saldırılarının yoğunlaştığını ve bir süre sonra Çaka Bey'in kardeşinin de şehit olmasıyla Türk donanmasının yok edildiğini ve İzmir çevresindeki Türklerin iç bölgelere doğru kaçmak zorunda kaldığını anlatmışlardır.

Özbek halkının da diğer Türklerle birlikte göç edip etmediği konusunda kesin bilgi sahibi olan kimseye rastlanmamıştır. Yalnızca KK2 ve KK3, dedelerinin köyün bu dönemde Burdur taraflarına göç ettiğini, uzun bir süre bu bölgede kaldıktan sonra Aydınoğlu beylerinin davetiyle onlara katılarak yeniden köyün bugün kurulu olduğu yere döndüğünü söylediğini aktarmışlardır. Görüşülenlerin

tamamına yakını, büyüklerinden köy halkının uzun süre Ceneviz beyleriyle ticaret yaptıklarını duyduklarını ifade etmişlerdir. KK10, KK4, KK6 ve KK14, Özbek'e ürün almaya gelen bir Ceneviz beyinin Özbek köyünün bugünkü merkezinde bulunan *Koca Selvi*'nin, Otacalu köyü bölgesinde bulunan *Yurguca Taşı*'nin ve Tonuzluburun (Denizli) köyü yakınında bulunan *Aslanağzı Çeşmesi*'nin yerinde olup olmadığını sorduğunu, yerinde olduğunu öğrendikten sonra huzurla hayata gözlerini kapattığını; bu hikâyeyi duyan onlarca define avcısının adı geçen yerleri defalarca kazdığını anlatmışlardır.

Sonuç

Bir sözlü tarih çalışması olarak tasarlanan bu makalede, İzmir'in en eski Türk yerleşim yerlerinden birisi olan Özbek köyü halkının sözlü kültüründe nesil nesile anlatılan Emir Çaka Bey'e ilişkin anlatılar incelenmiştir. Bu çerçevede, birçoğu şu anda aramızda olmayan Özbek köyü ileri gelenleriyle 1997 yılından itibaren sürdürülen derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin analizi gerçekleştirilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda Çaka Bey'in yıllar önce Alp Arslan'ın bir komutanı olan babası ile birlikte Orta Asya'dan göçerek Anadolu'ya geldiği, savaşlar sırasında gösterdiği başarılar sebebiyle Danişment Gazi tarafından kardeşi ve birkaç gazi ile birlikte denizi gördükleri yere yerleşmekle görevlendirildiği, bu görevlendirmede Danişment Gazi'nin gördüğü bir rüyanın da etkili olduğu; çok zeki, kuvvetli, cesur ve hırslı bir komutan olduğu, Bizanslılarla yaptığı mücadelelerde esir düştüğü, esareti sırasında obasının Çanakkale, Balıkesir ya da Aydın bölgelerine dağıldığı, Çaka Bey'in zekasını kullanıp esaretten kurtulmayı başararak yeniden obasının başına geçtiği ve Urla'ya Özbek köyü yakınlarında bulunan Eğriliman koyu bölgesine yerleştiği, halen *Gemi Yatağı* adıyla bilinen yerde esareti sırasında inceliklerini öğrendiği gemi yapımı işine başladığı, gemi yapımı işinde o sırada Urla'da özellikle Malgaca bölgesinde yaşayan yerli Rumları çalıştırdığı, burada inşa ettiği gemilerle bazı başarılar kazanıp İzmir'i ele geçirdiği ve tersanesini oraya taşıdığı, büyük bir donanma kurarak gücünü gittikçe arttırdığı, donanmasıyla adalar dâhil birçok yeri ele geçirdiği, Rumlarla yapılan bir savaşta şehit düştüğü, şahadetinden sonra yerine kardeşinin geçtiği, onun da şehit düşmesi ile İzmir çevresinde yaşayan Türklerin iç bölgelere çekilmek zorunda kaldığı, Özbek halkının köylerinin korunaklı bir yerde olması veya başkaca sebeplerle yerinde kaldığı ya da diğer Türklerle birlikte iç bölgelere göç ettikten bir süre sonra yeniden Özbek köyünün bugün kurulu olduğu bölgeye geri döndüğü sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca köy halkının Çaka Bey'in esir düşmeden önce kendi boyundan bir kadınla evli olduğuna, ondan Özbeğ adında bir erkek çocuğu olduğuna, ailesini ve boyunun ileri gelenlerinin ailelerini gelebilecek olası tehlikelerden korumak için nispeten korunaklı bir yer olan Özbek köyünün bugünkü merkezinde bulunan Uçular bölgesine yerleştiğine ve gemi inşa işine ilk kez Eğriliman Koyu'nda bulunan *Gemi Yatağı* bölgesinde

başladığına dair tarihsel kaynaklarda rastlanmayan bir anlatıya sahip olduğu bulgulanmıştır.

Bu sonuçlar, Emir Çaka Bey'in Özbek köyü halkının muhayyilesinde adeta bir destan kahramanı olduğuna işaret etmektedir. Özellikle denizlere yönelme sebebinin Danişment Gazi'nin gördüğü bir rüyaya dayandırılması, bu tespiti güçlendirmektedir. Ayrıca köy halkının muhayyilesinde Çaka Bey sadece köyü kuran bir kahraman değildir; mesleği icat eden ve ilk kez orada icra ederek adeta mekânı anlamlandıran ve sıradan mekândan kutsal mekâna çeviren kişidir. Gemi Yatağı'nı kurarak gemi yapım işini başlatmış ve burada yaptığı gemilerle Türklerde gemicilik mesleğinin köken mitini oluşturmuştur. Gemi yatağı olarak bilinen bölge hala köy sözlü kültüründe önemli bir mekan olarak ön plana çıkmaktadır.

Köy muhayyilesinde ön plana çıkan Çakana ismi de Çaka Bey ile yakından ilişkilidir. Çakana olarak bilinen bölge, Özbek köyünün batısında yer alan küçük bir yarımadadır. Bölgenin Çaka Bey'in arazisi olarak bilinmesi ve ona atfen Çakana olarak isimlendirilmesi, Çaka Bey'in köy sözlü kültüründeki ve muhayyilesindeki önemini ortaya koymaktadır. Çaka Bey'in Eğriliman olarak bilinen bölgede ilk önemli deniz zaferini kazandığına ilişkin anlatı, Çakana'yı sıradan bir mekan olmaktan çıkararak ona kutsallık ve kalıcılık kazandırmıştır.

Sitton, Mehaffy ve Davis'in (2011) de belirttiği gibi sözlü tarih araştırmalarından elde edilen bulgular, bazı araştırmacılar tarafından güvenilir bulunmasa da yazılı kaynakları kalem alanların kendilerinin de bazı tarihsel gerçeklikleri çarpıtarak ya da bir kısmını görmezden gelerek kayıt altına almış olabileceği göz önüne alındığında yazılı kaynaklarla benzer özelliklere sahiptir. Dolayısıyla sözlü tarih araştırmaları, tarihsel bilgimizin yani tarihimizin sınırlarını genişletmektedir. Bu araştırmada da Türk denizciliğinin kurucusu kabul edilen Emir Çaka Bey'e ve onunla birlikte İzmir'e yerleşen ilk Türk yerleşimcilere ilişkin literatürde yer almayan önemli bulgular elde edilmiştir. Dolayısıyla Çaka Bey'e, Türk denizciliğinin başlangıç yıllarına ve Türklerin İzmir'e yerleşme tarihinin ilk günlerine ilişkin bilgilerimiz genişlemiştir.

Kaynakça

- Ayönü, Y. (2009). İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, IX(1), 1-8.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. MEB Yayınları.
- Baum, W. K. (1977). *Transcribing and Editing Oral History*. Rowman Altamira.
- Baykara, T. (1990). Çeşme Kalesi. *Belleten*, 54(210), 603-630.
- Boran, B. (1992). *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*. Sarmal Yayınevi.
- Bostan, İ. ve Özbaran, S. (2009). Giriş. İ. Bostan ve S. Özbaran (Ed.), *Türk Denizcilik Tarihi* içinde (ss.11-16). Deniz Kuvvetleri Basım Evi.

- Counce, S. (2011). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi* (B. B. Can ve A. Yalçınkaya, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Chandler, R. (1971). *Travels in Asia Minor, 1764-1765*. British Museum.
- Daş, M. (2009). Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri (XI-XIV. Yüzyıllar). İ. Bostan ve S. Özbaran (Ed.), *Türk Denizcilik Tarihi* içinde (ss. 49-61). Deniz Kuvvetleri Basım Evi.
- Gencer, A. İ. (1997). *Türk Denizcilik Araştırmaları*. Marmara Yayınları.
- Geyikoğlu, H. (2003). Selçuklular'ın Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 251-267.
- Gordlevski, V. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti* (A. Yaran, Çev.). Onur Yayınları.
- Gül, M. ve Balcıoğlu, M. (1990). Anadolu Selçuklularında Denizcilik Faaliyetleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 57-64.
- Hatipoğlu, H. N. (2005). *Orta Çağda Akdeniz'de Deniz Güçlerinin İncelenmesi: Anadolu'da İlk Türk Denizciliği (Umur Bey'in Epir Harekatı)*. Deniz Kuvvetleri Basım Evi.
- Hoffman, A. M. (1996). Oral History: How and Why It was Born. D. K. Dunaway and W. K. Baum (Ed.), *Oral history: An Interdisciplinary Anthology* içinde (ss. 87-93). Altamira Press.
- Işık, M. ve Eşitti, Ş. (2013). Özbek Köyü Taş Ocağı Eyleminin, Habermas'ın Kamusal Alan Kavramlaştırması Bağlamında Değerlendirilmesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 21-42.
- İlgürel, M. (1994). Çaka Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. VIII; ss.186-188). Türkiye Diyanet Vakfı.
- İnalçık, H. (2013). İzmir'i Fetheden Bizanslı Titreten Türk Çaka Bey. *NTV Tarih Dergisi*, (48), 51-54.
- Kadıoğlu, M. (2016). *Türk Denizcilik Tarihi*. E-Pub Kitap.
- Kafesoğlu, İ. (1973). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1984). Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyi'nin Adı: Çaka mı, Çağa mı, Çakan mı?. *DÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (34), 55-60.
- Keleş, H., Şahin, M., Aktaş, Ö. ve Erol, N. (2013). Tarih Öğretmen Adaylarının Türk Denizcilik Tarihi ile İlgili Olayların Önemine İlişkin Düşünceleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(4), 1575-1592.
- Komnena, A. (1996). *Alexiad: Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*. İnkılap Kitabevi.
- Kurat, A. N. (1966). *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kurat, A. N. (1972). *IV-XV. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Kuşçu, A. ve Erdem, D. (2002). Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma. *Türkler* içinde (C. VII; ss. 176-188). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Kütükoğlu, M. (2000). *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Merçil, E. (2006). *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Merçil, E. (2007). *Gazneliler Devleti Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Merçil, E. (2009). Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri. İ. Bostan ve S. Özbaran (Ed), *Türk Denizcilik Tarihi* içinde (ss. 21-31). Deniz Kuvvetleri Basım Evi.
- Milioris, N. E. (2002). *1922 Öncesinde Urla* (T. Caymaz, Çev.). Urla.
- Nevins, A. (1996). Reliability and Validity in Oral History. D. K. Dunaway and W. K. Baum (Ed.), *Oral history: An Interdisciplinary Anthology* içinde (ss. 29- 38). Altamira Press.
- Ocak, A. Y. (1994). Danişmendname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. VIII, ss. 478-480). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Önal, M. N. ve Çelepi, M. S. (2014). Türk Halk Anlatılarında Rüya. C. Gökşen (Ed.), *Prof. Dr. Ali Çelik Armağanı* içinde (ss. 393-420). Akçağ Yayınevi.
- Ritchie, D. A. (Ed.). (2012). *The Oxford Handbook of Oral History*. Oxford University Press.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi - I. Cilt* (F. Işıltan, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevim, A. (1988). *Anadolu'nun Fethi: Selçuklular Dönemi (Baslangıçtan 1086'ya Kadar)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sevim, A. ve Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Sitton, T., Mehaffy, G. L. ve Davis, O. L. (2011). *Oral History: A Guide for Teachers (and Others)*. University of Texas Press.
- Sommer, B. W. ve Quinlan, M. K. (2009). *The Oral History Manual*. Rowman & Littlefield.
- Tezel, H. (1973). *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*. Kastaş Yayınları.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih* (Ş. Layıkel, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, O. (1969). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. Turan Neşriyat Yurdu.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Turan Neşriyat Yurdu.
- Turan, O. (1980). *Selçuklular ve İslamiyet*. Nakışlar Yayınevi.
- Ülkekul, C. ve Can, A. H. (2007). *Piri Reis'in Yaşamı, Yapıtları ve Bahriyesinden Seçmeler*. Piri Reis Araştırma Merkezi.
- Yow, V. R. (2005). *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Rowman & Littlefield.
- Zonaras, I. (2008). *Tarihlerin Özeti* (B. Umar, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ekler**Ek 1. Görüşülenlerin Listesi**

Sıra no	Görüşülen kişi	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Medeni D	Meslek	Görüşme T.
1	KK1	Erkek	85	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	03.08.1999
2	KK2	Erkek	87	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	10.07.2001
3	KK3	Erkek	88	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	15.04.1997
4	KK4	Erkek	67	İlkokul M.	Evli	Aşçı	15.12.2016
5	KK5	Erkek	65	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	02.01.2017
6	KK6	Erkek	68	Lise mezunu	Evli	Esnaf	02.01.2017
7	KK7	Erkek	71	İlkokul M.	Evli	Balıkçı	30.12.2016
8	KK8	Erkek	60	Lise M.	Evli	Balıkçı	03.01.2017
9	KK9	Erkek	70	Üniversite M.	Evli	Öğretmen	02.01.2017
10	KK10	Erkek	64	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	03.01.2017
11	KK11	Erkek	68	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	30.12.2016
12	KK12	Erkek	88	İlkokul M.	Evli	Çiftçi	03.01.2017
13	KK13	Erkek	63	İlkokul M.	Evli	Şoför	03.01.2017
14	KK14	Kadın	70	İlkokul M.	Evli	Ev Hanımı	02.01.2017
15	KK15	Kadın	89	İlkokul M.	Evli	Ev Hanımı	15.08.2015
16	KK16	Kadın	90	İlkokul M.	Evli	Ev Hanımı	30.12.2016
17	KK17	Kadın	93	Üniversite M.	Evli	Öğretmen	01.09.2014
18	KK18	Kadın	88	İlkokul M.	Evli	Ev Hanımı	05.07.2013
19	KK19	Kadın	85	İlkokul M.	Evli	Ev Hanımı	10.07.2001
20	KK20	Kadın	68	İlkokul M.	Evli	Ev Hanımı	03.01.2017

Ek 2. Çalışmada geçen yer adlarını gösterir harita

